

Милица Б. Мојсиловић

НАСИЉЕ, ТРАУМА И ДЕЧЈА ПАТЊА У
РОМАНИМА *ЏЕЈН ЕЈР* ШАРЛОТЕ БРОНТЕ И
ШИРОКО САРГАШКО МОРЕ ЏИН РИС¹

Међу бројним заједничким темама које интертекстуалне везе формирају између романа *Џејн Ејр* Шарлоте Бронте и *Широко Саргашко море* Џин Рис, занимљиво је осветлити тему трауматичног детињства. Подударности уочене на примерима поменутих романа, отварају простор за компаративно тумачење, које за циљ има разоткривање периода детињства као проблематичног и управо зато – кључног за психолошки развој личности Џејн Ејр и Антоанете Мезон, главних јунакиња ових дела.

Када је реч о роману *Џејн Ејр* (1847), истакнуто је ауторкино инсистирање на независности, интелекту, образовању и скромности главне јунакиње, захваљујући чему се издигла на позицију коју су до тада заузимали углавном мушки ликови. Према запажању Д. Пухала, новину је представљало то што Џејнина личност на читаоца делује посредством снаге свог карактера и емоција. Са социјално-историјског аспекта, самостална млада жена, у том тренутку, била је нова категорија у енглеском роману, као

¹ Текст представља прерађену верзију дела мастер рада „Компаративно проучавање романа *Џејн Ејр* Шарлоте Бронте и *Широко Саргашко море* Џин Рис”, писаног под менторством проф. др Јелене Арсенијевић Митрић, одбрањеног у септембру 2020. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

што је била и у енглеском друштву². Радња романа заузима време у трајању од две деценије, односно између јунакињине 10. и 30. године. Главнину дела заузима првих десет година – ту спадају поглавља посвећена Џејнином мучном детињству, као и она о периоду проведеном у интернату и доживљајима пуним обрта који су након тога уследили.

Широко Сарџашко море (1966) ауторке Џин Рис, роман-разјасница, накнадно написана предисторија *Џејн Ејр*, проговара својим вишегласјем о мултикултуралности, расној и етничкој нетрпељивости, мржњи, а великим делом и о патњи деце која су се силом прилика нашла на несигурном терену, распарчаном многоструким поделама. Антоанета Мезон, главна јунакиња овог романа, уједно је и приповедач његове прве целине, која је посвећена теми детињства и одрастања усред сукобљених црначких и белачких заједница на родним Антилима. Доношење Указа³ је некадашњим робовима донело сањану слободу, али их је и подстакло на освету бившим господарима. Улоге су тиме промењене, а класне разлике битно доведене у питање.

Проучаваоци ових романа (Thorpe, Savory, Cook) посветили су пажњу и теми детињства, анализирајући је са различитих аспеката, а највише са психолошког и социолошког. Бројне чињеничне сличности које творе иницијални контекст оба разматрана романа, омогућују да се њихове главне јунакиње посматрају паралелно. Обе се налазе у позицији уљеза, недобродошлог и одбаченог члана породице/заједнице, што ће их касније учинити жртвама занемаривања, али и физичког и психичког насиља. Како је уочио Мајкл Торп, и Џејн и Антоанета одрастају без родитеља и емоционално су угрожене од стране оних који „преузимају” бригу о њима. Због тога су обе у детињству биле принуђене да излаз потраже у свету маште јер је њихов живот ноћна мора.⁴

На темељу ранијих тумачења, у раду се испитује на које начине Џејн Ејр и Антоанета Мезон, из визуре деце која незаслужено пате и чија се доброта безразложно кажњава, сагледавају свој потчињен положај, као и то како

² Душан Пухало, *Енглеска књижевност XIX-XX века (1832-1950)*, Београд: Научна књига, 1976, стр. 74.

³ Указ о укидању ропства (Slavery Abolition Act, 1833), доступно на: <https://www.britannica.com/topic/Slavery-Abolition-Act>. (приступљено)

⁴ Michael Thorpe, „The Other Side”: Wide Saragasso Sea and Jane Eyre, Baltimore: *Ariel: a review of international English literature*, Vol. 8 No. 3, 1977, p. 103.

на њега реагују и, најважније – успевају ли обе да превазиђу трауму или не.

ЏЕЈН ЕЈР ИЛИ О ПОБУЊЕНОМ РОБУ

Након што је као беба остала без родитеља, Џејн Ејр је поверена на старање ујни која је никада није прихватила, штавише отворено је према њој показивала своју нетрпељивост. Ујна, односно госпођа Рид, према својој малој рођаци опходила се са мање поштовања него према слугама, гајећи према њој безразложну мржњу и у истом маниру васпитавајући и своје троје деце. Ауторка је искористила прилику да, истовремено указујући на то колико су средином XIX века у Енглеској класне разлике биле оштре, проговори о осетљивој теми каква је злостављање деце. Увреде, малтретирање, вербално и физичко насиље и кажњавање били су подразумевана васпитна мера у Гејтсхед Холу. Породица Рид је то сматрала својим правом како би се заштитила од наметнутог уљеза Џејн Ејр. Према Е. Кузмановић, злостављана деца чине посебно незаштићену групу, због тога што немају коме да пријаве насиље.⁵ Сцене јунакињине патње доказ су да она страда без икакве кривице – њена једина кривица је та што у том тренутку није била равноправна по сталежу са својим мучитељима. Њена позиција у Гејтсхед Холу била је истоветна позицији некадашњих робова који су служили у кућама богаташа. Осећање потпуног незнања било је изазвано тиме што су је одбацили и крвни сродници – породица Рид, али и они који су јој по класном положају у том моменту, као усвојеном сирочету, најближи – послуга, која је сведочила бројним испадима младог Џона Рида⁶, али никада није стала у одбрану Џејн.

У страху да не изгубе запослење, слуге су остале неме на неправду која се догађа недужном детету. Бронтеова је осветлила и ту врсту односа, истичући да би Џејн понекад ипак добила мало пажње од служавке Беси, али само онда када нико од чланова породице Рид не би био присутан.

⁵ Елена Кузмановић, „Насиље као траума”, у: *Траума: наша њрича*, Београд: Центар за Схема терапију, 2019, стр. 128.

⁶ „Често је присутно оправдавање починиоца насиља родним улогама (неравноправност међу половима и традиционалне улоге жена и мушкараца), болестима зависности и другим разлозима којима се друштвено релативизује насиље...” (Кузмановић 2019: 127).

У тренуџима каџа око господара не би било усмерено ка потчињенима, тек таџа би се чинио мали напор да се не-
 правда нанета девојџици исправи. Роман започиње повла-
 чењем јунакиње на изоловано место које ће јој омогућити
 одвајање од свакодневице и измештање у свет литературе.
 Књига коју Џејн има испред себе је Бевикова *Историја
 иџица у Великој Бриџанији*. У тренутку каџа се одлучује да
 је чита, јунакиња има десет година. У том узрасту, пажња
 ће пре бити усмерена ка сликама него ка тексту. Џејн књи-
 гу узима како би њеним посредством ступила у другачију
 врсту стварности, ону која би јој пружиала уџоциште и мо-
 гућност да се препусти својој имагинаџији. Она у ствари
 не чита приче о птицама, она користи илустрације како би
 сама осмислила сопствену причу. Како би у томе успела,
 потребан јој је визуелни, а не литерарни подстиџај. Дакле,
 она не чита, она ствара властиту приповест. Овим се чи-
 таоцу отвара пут ка разумевању несвакиџашње личности
 Џејн Ејр и њене стваралачке енергије, уз помоћ које тешку
 свакодневицу замењује измаштаним приватним светом.
 Након препуштања оваквим садржајима, Џејн би успева-
 ла да оствари привремено измештање из свог неповољног
 положаја (неприхватање од стране рођака, занемаривање,
 свакодневно провоцирање). „С књигом на колону, била
 сам срећна, срећна бар на свој начин”.⁷ Немоћна, како због
 свог узраста, тако и због чињенице да нико од одраслих
 није желео да је узме у заштиту, Џејн је једини излаз у том
 тренутку видеала у добровољном повлачењу и покушају да
 сама себи обезбеди подношљиво детињство. Није она та
 која је својим поступцима иритирала Ридове (показаће се
 наџаље да је управо супротно), она се одлучила на трпљење
 и изолацију, свесна да се само тако може спасти од њиховог
 злостављања. Међуџим, издвојеност из реалног простора
 и времена је нарушена оног тренутка каџа троје Џејниних
 рођака успевају да пронађу њено скровиште и тиме уџиџају
 успостављену баријеру. На том месту и наративни оквир
 романа се завршава и то симболичким чином – ударцем
 који је Џејн нанет књигом као оружјем. Према Е. Кузман-
 новић, насиље рађа трауму, пошто чин насиља представља
 напад на телесно и психичко постојање особе, са јасним
 циљем да се она повреди.⁸

⁷ Исто, стр. 9.

⁸ Елена Кузмановић, „Насиље као траума”, у: *Траума: наша иџича*,
 Београд: Центар за Схеа терапију, 2019, стр. 119.

„Послушах га, иако нисам одмах схватила његову намеру, али када сам видела како је дигао књигу и нанишанио, нагонски сам одскочила у страну викнувши у помоћ, па ипак не довољно брзо. Књига је полетела, погодила ме и ја сам пала, ударила главом о врата и расекла се. Крв је поцурила из ране, а бол је био оштар. Мој ужас је превазишао врхунац и друга осећања су ме обузела.”⁹

Зашто је Џон Рид одабрао баш књигу као средство којим ће напасти Џејн? Због тога што је желео да јој стави до знања да се ни у једном кутку Гејтсхед Хола она не може осећати сигурном, да од тог тренутка више није безбедна ни у свом скровишту, у свом малом свету књига. Желео је да јој на најгрубљи могући начин докаже да утеху више не може тражити у ономе што је највише волела и што јој је до тог тренутка једино причињавало задовољство. Како ће се ипак касније испоставити, Џонове намере се нису обистиниле. На симболичком плану, књига ће постати значајна у погледу Џејниног каснијег професионалног усмерења. Од тренутка када је Џон Рид буде погодио књигом у лице, Џејн више неће моћи да сакрије свој бес и очајање: „Тадни, свирепи дечко!”, рекох. „Ви сте исто што и гонилац робова, ви сте што и римски императори!”¹⁰ Препознајући у својим рођацима оне који су слични робовласницима из прошлости, Џејн Ејр је престала да се повлачи у скровиште и свој имагинарни, фантастични свет – уместо тога израсла је у фигуру бунтовнице. Суочивши се са спознајом да је препуштена сама себи и да ни од кога не може очекивати помоћ и заштиту, схватила је да више не може да се суздржава.¹¹ Њена доброта и стрпљење не само да се нису ценили, већ као да су баш они били повод за угњетавање од стране Ридових. Због тога је бес Џејн Ејр бес побуњеног роба. Са друге стране, тиранска природа Џона Рида асоцира на империјалистичке и колонизаторске претензије Велике Британије. Џон Рид симболизује све оно што Ен-

⁹ Шарлота Бронте, *Џејн Ејр*, Сарајево: Издавачко предузеће „Веселин Маслеша”, 1971, стр. 11.

¹⁰ Исто, стр. 11.

¹¹ „Оно што трауму узроковану насиљем чини посебно тешком је истовремено угрожавање психичке и телесне добробити, праћено снажним осећањем беспомоћности. Доживљај трауме је најпре телесно искуство и важно је бавити се њом и кроз тело и телесне процесе” (Кузмановић 2019: 122).

глеска јесте у тренутку настанка овог романа: најмоћнија држава, политичка и економска сила, центар који своју власт шири у различитим правцима. Насупрот њему стоји Џејн Ејр, која иако припада истој нацији као и Џон, симболизује Другог. Овај вапај изазвао је запрепашћење и код господара и код слугу, али протумачен је као дивљаштво. Имати храброст за покретање беса у себи је сигнал да је граница прекорачена. Као што су Ридови прешли границу и ступили у Џејнино скровиште за читање, тако је и она својим криком прекорачила границу која ју је до тада одвајала од рођака. Они више нису били сигурни у то да над њом имају потпуну контролу. Та несигурност огледала се у одлуци ујне Рид да казни Џејн најстроже до тада – прво затварањем у црвену собу,¹² а затим и организовањем њеног одласка у интернат Ловуд.

Ипак пре него што ће отићи из Гејтсхед Хола, Џејн се обратила својој ујни, подсећајући је на сва зла и неправде које је претрпела од ње и њене породице. Ловуд је био интернат за девојчице, које су попут Џејн, остале без родитеља и пружао им је могућност образовања. На том месту она је први пут склопила право пријатељство, изградила постепено свој карактер и стекла нова знања, и што је најважније – осећала се заштићеном. Сви ови разлози били су довољни да Џејн сматра Ловуд, бар привремено, својим домом. Странице романа посвећене Џејнином школовању сведоче о постојању духа солидарности који повезује све наставнице и ученице у интернату. Тај дух је пресудно утицао да Џејн промени представу о себи самој – она више није била побуњени роб. Знање и вештине које је стекла омогућили су јој изванредан степен самосталности. Њен бес се стишао, и то највише захваљујући пријатељству са Елен Бернс. Елен је, за разлику од Џејн, била потпуно лишена бунтовничког полета и мирно је подносила сваку казну коју би јој наставнице или управник одредили, док је у вери тражила најчвршћи ослонац. Такав став према животу, са друге стране, за Џејн је био несхватљив: „Осетила сам да је Елен Бернс посматрала ствари у некој светлости која је за мене била невидљива”.¹³ За Елен, доброта

¹² „Црвену собу, описану у роману *Џејн Ејр*, означили смо као онај простор где се јунакиња суочава са својим страховима” (Милица Мојсиловић, „Приказивање простора у романима *Џејн Ејр Шарлоте Бронте* и *Широко Саргашко море Џин Рис*”, Крагујевац: *Лийар*, 2022, 125).

¹³ Исто, стр. 66.

се очитовала у покорности и скрушености пред Богом и истрајавању у различитим искушењима. Међутим, Џејн је самаравала Еленину патњу сећајући се сопствене, што јој није дозвољавало да прихвати живот у складу са хришћанским поукама о којима јој је пријатељица стално говорила. Њено разумевање доброте најјасније се испољавало кроз покушаје да заштити Елен од злостављања сличног оном које је и сама доживела у Гејтсхед Холу. Ипак, уз Елен, Џејн је успела да обузда свој бес, схвативши да трауму неће превазићи мржњом, већ опроштајем. Дакле, најзначајнија духовна трансформација коју је Џејн Ејр доживела тичала се бољег усмеравања њеног бунтовништва. Оно није престало да постоји током боравка у Ловуду, већ се преобликовало у заштитничку снагу, што доказује да је јунакиња припремљена за процес исцељења од траума.

У времену када настаје роман *Џејн Ејр*, занимање гувернанте веома је често. Ауторка разматра да ли се образовањем осигурава пут ка самосталности жена или не. Пронаћи службу у кући богаташа значило би за Џејн поново спуштање у позицију подређеног. „Ново робовање. Свако може да робује. Робовала сам овде пуних осам година, а сада све што желим то је да робујем на другом месту. Зар то не могу да постигнем својом вољом?“¹⁴ Ово је први пут у роману да је Џејн имала могућност избора и самосталног одлучивања о својим будућим поступцима. Без обзира на то што је била свесна да ће је њено запослење поставити у зависан положај, Џејн је освестила у себи и могућност да жели и да своје жеље остварује, чиме започиње сопствено излечење од претрпљених трауматичних искустава. Том спознајом, као и буђењем свести о томе да је сва одговорност у њеним рукама, догађа се њен прелазак из детињства у зрелост. Овај моменат у животу јунакиње преклапа се са једним од преломних догађаја у роману, а то је њен долазак на службу у замак Торнфилд Хол.

ШИРОКО САРГАШКО МОРЕ ИЛИ О ИЗГУБЉЕНОМ ДЕТИЊСТВУ

Језгровита (пост)модернистичка наратија *Широкој Саргашкој мори* осмишљена је као допуна роману *Џејн Ејр*. Наиме, ова занимљива предисторија у средиште пажње

¹⁴ Исто, стр. 102.

поставља загонетну жену, заточеницу замка Торнфилд Хол којој је у роману Бронтеове посвећено недовољно пажње. Прецизније, Антоанети Мезон дат је потенцијал протагонисте, док јој је истовремено ускраћена могућност да сама о себи проговори, јер је обележена лудилом и стога представљена као непоуздана.

Сматрајући да је неопходно да се то наводно лудило преиспита, да се изнађу његови евентуални узроци, а пре свега из жеље да се Антоанети пружи шанса да проговори, Џин Рис ју је учинила централном фигуром свог романа *Широко Сарџашко море* (1966). Дешавања у делу везана су иницијално за Карибе у првој половини XIX века, тачније за доношење Указа о ослобођењу робова из 1833. Тематизоване су друштвене промене које су уследиле након ступања поменутог акта на снагу. Занимљиво је како се у центар етничко-културно-националних превирања међу становницима Јамајке и Мартиника, на почетку романа, смешта тема детињства и ближе осветљава психологија детета, које се наједном нашло незаштићено у таквим околностима.

Идентитет главне јунакиње постаје у њеном случају несталан и неодредљив, а измене у његовој структури почеле су још у њеном раном детињству. Рођена је под именом Антоанета Берта Козвеј, међутим, након мајчине преудаје, старо презиме заменила је новим – Мезон¹⁵. На тај начин се прекинула веза јунакиње са породичном традицијом са очеве стране. Презиме Мезон потискује сећање на припадност претходној породици, а истовремено не успева да јунакињи пружи осећај прихваћености у оквиру нове. Са друге стране, мајчино порекло додатно усложњава проблем немогућности прихватања. Осим што су једни према другима гајили и испољавали нескривену нетрпељивост, становници Јамајке и Мартиника нису ништа боље поступали ни са онима који су се, попут главне јунакиње, нашли у процепу између те две супротстављене друштвене скупине. Она је, припадајући и једној и другој, била осуђена да ни у једној не буде прихваћена у целости. Антоанетин идентитет сам себе негира: припадати народу са Мартиника,

¹⁵ У зависности од превода, име јунакиње налази се у различитим варијантама. У роману *Џејн Ејр* (у издању из 1971. године и према преводу Радмиле Тодоровић) њено име је Антоанета Берта Мезон, док је у *Широком Сарџашком мору* (у издању из 2006. године и према преводу Алена Бешића) име главне јунакиње Антонет Мејсон.

значило је искључити сваку могућност да се истовремено припада и народу са Јамајке. Очувати оба обележја националне припадности у себи било је немогуће, с обзиром на то да су се она међусобно потирала. Како истиче Е. Сејвори, Антоанета је лиминална фигура – бела, али не сасвим бела, она сама је симбол превирања међу становништвом Колибрија.¹⁶ Осећај неприпадања надаље проузрокује немоћ субјекта да се било где укорени.

У првом од три дела романа, Антоанета приповеда о породичној историји, свом детињству и младости, посебно осветљавајући развој односа између породице бивших робовласника и робова, који су након доношења Указа постали слободни људи. Дошло је до својеврсне промене друштвених улога у овом односу. Доскорашњи господари постали су изложени увредама и насилничком понашању већинског црначког становништва. За разлику од Антоанете, која је још у детињству спознала истину и помирила се са чињеницом да никад неће бити добродошла међу становницима свог родног места, њена мајка је такву помишао испрва одбијала. „У Антоанетином проблематичном детињству, на пример, људи су доживљавани као опаснији и мање пожељни од змија, гнезда ватрених мрава, и физичког бола”.¹⁷ Не желећи да се суочи са друштвеним променама које је донео Указ, мајка је покушавала да на све начине задржи симболе породичног господства по коме су дотад били препознати и чувени. Тај акт подређеном сталезу није омогућио само слободу, већ и могућност да осети шта значи имати моћ. У тренутку када се некадашњи господари и ослобођени робови суоче, доћи ће до трајног и непремостивог расцепа међу њима.

Као бивши робовласници, Мезонови су били мета одмазде охрабрених црнаца. Своју даровану слободу они су потврдили тако што су подметнули пожар у њиховој породичној кући. Овај гест црначког становништва означио је завршетак Антоанетиног безбрижног детињства. Пожар

16 Elaine Savory, „The Lineaments of Life and Death: Desire, Sexuality and Manhood in Wide Sargasso Sea”, in: E. Savory, E. L. Johnson (red.), *Wide Sargasso Sea at 50*, London: Palgrave, Macmillan, 2020, str. 178.

17 Katy Cook, „Vulnerability and Authenticity: The Wisdom of Wide Sargasso Sea”, in: E. Savory, E. L. Johnson (red.), *Wide Sargasso Sea at 50*, London: Palgrave, Macmillan, str. 185. Превела ауторка рада. Оригинал гласи: „In Antoinette’s troubled childhood, for example, people are experienced as more dangerous and less desirable than snakes, nests of fire ants, and physical pain”.

који гута њен дом и читаво имање, остаће заувек да живи у њеној свести као највећа проживљена траума. У тој ноћи Антоанета је изгубила млађег брата, а на извештан начин и мајку, која се након трагедије повукла у себе и постала недоступна.¹⁸ Додуше, однос између Антоанете и њене мајке Анет је од почетка одређен као симптоматичан и неразвијен. Роман не нуди објашњење нарушене везе између мајке и ћерке, осим назнаке да је Антоанетин брат Пјер тешко болестан, па би се можда из тог угла могла рашчитати мајчина потпуна посвећеност једном детету науштрб другог, које је препуштено слушкињи, тетци, очуху и самом себи. Дакле, *Широко Сарџашко море* конципирано је тако да, исписујући празна места остављена у роману Шарлоте Бронте, истовремено и само твори белине, а једна од њих свакако је Анетина незаинтересованост за ћерку. Могуће је уочити како се приказивање несрећног детињства у роману Џин Рис симболички приближава слици детињства у роману Шарлоте Бронте. И Џејн и Антоанета у најранијем добу живота постају сирочад без заштите родитеља. У улози секундарних старатеља у оба случаја нашле су се слуге. Важно је, међутим, приметити како се Џејн и Антоанета у сличним околностима понашају различито: док Џејн проналази снаге да на породично насиље и злостављање одговори својим бунтовништвом и пркосом, дотле се Антоанета сасвим повлачи пред нападима које она и њена породица готово свакодневно доживљавају. Њен пасиван став према трауматичним дешавањима ће постати начин живота, оличен у трајном пристајању на улогу жртве – управо оно што је Џејн борбено одбацила. Нема у Антоанети такве срчаности какву је Џејн показала и тај недостатак воље за самоочувањем јесте кључна разлика међу њима двома. О Антоанети су у детињству бринули слушкиња Кристофин, тетка Кора и очух, господин Мезон. Ипак нико од њих није могао да својом присуством у животу девојчице испуни мајчино одсуство, које се испоставља као иницијално место настанка трауме и патње.

18 „...мајка може бити и застрашујућа у односу на дете (услед сопствених проблема: алкохолизам, наркоманија, психијатријска дијагноза и слично). У случају изложености опасности, ово дете ће погледати у мајку и са њеног лица прочитати страх, ужас, мржњу, нешто што је тешко или немогуће обрадити” (Татјана Стефановић Станојевић, „Дете, породица и траума или: Да ли само срећне породице личе једна на другу?“, у: *Траума: наша прича*, Београд: Центар за Схема терапију, 2019, стр. 498).

Како наводи М. Опарница, насиље увек проистиче као резултат неравнотеже моћи, а дете које је жртва насиља доживљава трауму јер је остављено на милост и немилост правилима својих злостављача.¹⁹ Ипак насиље које су учинили породици Мезон није свим бившим робовима донело осећај победе и задовољене правде. То се најбоље може сагледати у сцени када Антоанета последњи пут види своју једину пријатељицу Тиу, пре него што напусти Колибри. Девојчице су стајале једна наспрам друге, тако да је постигнуто да једна изгледа као одраз у огледалу оне друге. По угледу на старије, који су насрнули на Мезонове, Тиа је погодила каменом Антоанету у лице. Међутим, одмах постаје јасно да девојчица то није учинила вољно, тај поступак јој није донео никакво олакшање нити задовољство, напротив. Њен плач одмах након учињеног насиља над другарицом доказао је да у Тииној дечјој свести нема места за разумевање таквог зла које се дешава Антоанети и њеној породици. Ефекат огледала, којем је ауторка тежила, употпуњен је идентичним изразима лица ових девојчица: оба стегнута у грчу, једно обликовано сузама, а друго крвљу – њих две биле су сједињене у патњи којој нису могле да одреде ни извор ни последице.

„Када сам се приближила, угледала сам шиљати камен у њеној руци, али нисам видела када га је бацила. Нисам ни осетила. Тек, нешто влажно, поче да ми се слива низ лице. Погледала сам је и видела да јој се лице набире од плача. Зуриле смо једна у другу, на моме лицу крв, на њеном сузе. Као да сам посматрала себе. У огледалу.”²⁰

Наведена мисао о једнакости раса у овој сцени достигла је свој трагични врхунац. Тиме што је Антоанета препознала у Тиу саму себе, може се протумачити као знак да су обе у том тренутку допрле до суштине, која је, нажалост, свима другима остала неприступачна. Такође, ова сцена је својеврсна реминисценција на тренутак када у роману *Џејн Ејр* Џон Рид погоди Џејн књигом, о чему је већ било речи. Иако смештена у другачији контекст, њена значењска подлога је остала иста. Насиље се извршава са циљем да се

¹⁹ Милена Опарница, „Дете, школа и траума”, у: *Траума: наша њрича*, Београд: Центар за Схема терапију, 2019, стр. 515.

²⁰ Џин Рис, *Широко Сарташко море*, Зрењанин: Агора, 2006, стр. 28.

жртва застраши и да јој се укаже на њен подређен положај. Од тог момента мржња, коју становништво острва осећа према Мезоновима, биће преобликована и усмерена у другом правцу. Пошто су црнци доказали да су јачи од оних којима су до скоро били подређени, преусмерили су сав свој бес ка Антоанетиној мајци називајући је лудом. Антоанета се са тим проблемом први пут директно суочила при сусрету са непознатим дечаком и девојчицом на путу до католичког самостана. Оно на шта би требало обратити пажњу јесте опис дечакове спољашњости: за његову кожу се каже да је била бела, али пуна пега, имао је црначке усне и карактеристичну тршаву косу, али она није била црна већ риђа.²¹ Дакле, на основу датог описа може се закључити да овај дечак води порекло од припадника различитих култура и народа, као и Антоанета. Физичка обележја тог спајања, оличена кроз његову косу и боју коже, не могу проћи непримећено. Па ипак он није показао да је због тога у било ком смислу ограничен, напротив, он се сматрао надмоћним у односу на Антоанету. Иако су обоје били у истој позицији, Антоанети се не опраштају њени корени са Мартиника, као ни мајчина болест. Та чињеница охрабрила је девојчицу и дечака да и вербално и физички на њу наслону, чиме су потврдили да су приче о породичном проклетству Мезонових заживеле међу локалним становништвом и да се у њих беспоговорно верује. Мештани су живели у убеђењу да је Анет полудела, а наслућивало се да је и њен преминули син Пјер душевно оболео, што није остављало ни најмање наде ни могућности да и Антоанету неће снаћи иста судбина. „Дете које трпи насиље од стране вршњака обезвређује себе, осећајући се изоловано од остатка света, што у зрелим годинама може да резултира симптоматологијом која директне корене има управо у том трпљењу насиља у школи, као хроничној трауми.”²² Обележена том врстом колективне предрасуде, Антоанета покушава да пронађе уточиште у католичком самостану, који је истовремено био и школа. На том месту у роману главна јунакиња ће оставити писани траг о себи: „У дну ћу ватрено црвеном бојом исписати своје име, Антонет Мејсон, рођена Козвеј, самостан Калаврија, Спеништаун, Јамајка, 1839”²³ Антоа-

21 Исто, стр. 31.

22 Милена Опарница, „Дете, школа и траума”, у: *Траума: наша њрича*, Београд: Центар за Схему терапију, 2019, стр. 515.

23 Џин Рис, *Широко Сарјашко море*, Зрењанин: Агора, 2006, стр. 35.

нета, дакле, није заборавила успомену на оца – чувала ју је додавши његово презиме уз очуново. На тај начин успела је да дозове изгубљену прошлост, али удвајање презимена говори и о њеном покушају да учврсти свој идентитет. Боравак у самостану пружио је Антоанети бар на одређено време мир и сигурност – али, баш као и Џејн Ејр у Ловуду, ни она није пронашла утеху у вери. Међутим, док је Џејн кроз пријатељство са Елен Бернс спознала значај праштања и на тај начин се ослободила мржње, Антоанета ни са ким није успела да оствари блискост, а ни да превазиђе трауме које је доживела у детињству. Разлози за такву врсту неуспеха леже најпре у физичком и емотивном одсуству мајке, затим у неприхватању, насиљу и злостављању које је претрпела од стране најближег окружења, а на крају и у њој самој – у личном недостатку иницијативе, жеље и страсти да помогне себи. Насиље које је искусила у детињству, оставило је дубоког трага, а услед недостатка љубави и подршке, траума је наставила да живи у њој до краја.

ЗАКЉУЧАК

Компаративно проучавање романа *Џејн Ејр* Шарлоте Бронте и *Широко Сарџашко море* Џин Рис, подстакло је на бављење темом трауматичног детињства, која се на почетку оба дела показала као доминантна. Обе ауторке су искористиле прилику да се кроз своје романе дотакну осетљиве теме каква је злостављање деце. Истраживање спроведено на поменутих романима, показало је да су обе главне јунакиње, Џејн Ејр и Антоанета Мезон, биле од најранијег детињства изложене различитим облицима вербалног и физичког насиља и кажњавања, и уз то посматране као уљези или чак робови од стране најближег окружења. Суочене са чињеницом да су немоћне и да нико од одраслих не жели да их заштити, Џејн и Антоанета другачије су сагледавале свој положај. Непростајањем на насиље и на позицију жртве, Џејн се изборила за прилику да стекне образовање у интернату Ловуд. Тамо је први пут склопила право пријатељство, што ће се показати као најважнији предуслов за њено ослобађање од трауме. Штитећи своју пријатељицу Елен Бернс од злостављања, Џејн је коначно успела да обузда бес, схвативши да трауму неће превазићи мржњом, већ опроштајем. Са друге стране, безбрижно де-

тињство Антоанете Мезон завршава се оног тренутка када њена породична кућа изгори у пожару, који су подметнули некадашњи робови у знак одмазде дојучерашњим господарима. Управо тај пожар остаће заувек да живи у њеној свести као највећа проживљена траума. Како се показало након анализе романа Бронтеове и Рисове, насиље се извршава са циљем да се жртва застраши и да јој се укаже на њен подређен положај. Баш као и Џејн, и Антоанета је покушала да пронађе уточиште, и то у католичком самостану. Међутим, док је Џејн кроз пријатељство са Елен Бернс увидела значај праштања и на тај начин се ослободила мржње, Антоанета не успева да превазиђе трауматична искуства, која су јој, на крају, обележила читав живот.